

УДК 821.161.2–145(091)

Урись Т. Ю.,
здобувач,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
(Київ)

ФІЛОСОФІЗМ ПОЕТИЧНОГО ДОРОБКУ ІГОРЯ ПАВЛЮКА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРОК “БУНТ СВЯЧЕНОЇ ВОДИ” ТА “БУНТ”)

Сучасна доба характеризується розвитком в українській літературі філософічності та інтелектуалізму. Творить у цьому напрямі й Ігор Павлюк – один із представників “позадесятництва”, літературно-культурного явища в Україні кінця 1990-х рр. Філософська наснаженість завжди була характерною рисою його творчості, і в поетичних збірках “Бунт” та “Бунт свяченої води” вона проявляється вповні. Філософізм і розкутість думки, шалений трепет душі, стихійність та емоційність характерні для його лірики. Поезія митця наповнена вагомими філософськими сентенціями, глибокими проникливими медитаціями.

Мета статті – дослідження філософізму поетичних збірок І. Павлюка “Бунт свяченої води” та “Бунт”. Хоча практично всі збірки митця не були обділені увагою літературних критиків, та обраний нами аспект дослідження не був повною мірою розкритий у цих рецензіях.

Філософізм є однією з визначальних рис естетично вартісного художнього тексту. Визначаємо його як поняття, що полягає в подачі нового погляду на певну філософську проблему чи певне філософське учення, наявність у тексті твору ідеї, певної філософської концепції тощо.

Філософія творчості постає із філософії життя та відповідно сформованого світогляду, який у Ігоря Павлюка досить своєрідній. Він багато бачив, чув і пережив. Події, що супроводжували письменника протягом життя, дають змогу побачити саме життя більш широко, панорамно, масштабно.

Творчість Ігоря Павлюка торкається частково космології як вчення про Всесвіт та місце людини в ньому й частково онтології як вчення про буття, його основні принципи, першооснови, час, простір, живу матерію, рух, причинність тощо. У ставленні до природи він довершений пантеїст, позаяк природа для нього не просто довкілля, а одушевлений співрозмовник.

Творчості І. Павлюка-письменника притаманні основні риси нашої національної філософії: кордоцентризм (автор сприймає буття і через розум, і через серце, причому більшою мірою передається через серце), антеїзм (поет підтримує ідею про нерозривну єдність людини і природи; для нього людина існує доти, доки вона гармонійно співіснує з природою) та екзистенціалізм (справжню свою суть людина виявляє в критичних ситуаціях, і ситуація, що склалася в сучасному суспільстві, є прикладом цього: в боротьбі за виживання людина втрачає свою людську подобу). Важко не погодитись із думкою Юлії Пігель, яка вважає, що творчість Ігоря Павлюка є *“синтезом парадоксальних властивостей, безкінечним потоком перевтілень, вільною грою із Всесвітом, вічністю, своєрідним способом світосприйняття і світовідчування”* [6].

Доробок І. Павлюка вкладається в націоцентричну парадигму, хоча тематикою і проблематикою виходить за її межі. У нього є власне філософське бачення “національної ідеї”. Стильова домінанта творчості – національно-екзистенційна манера письма, в основі якої саме буття нації. Його тексти спрямовані на формування національно свідомого та інтелектуального читача, який здатен осмислити своє буття, виявити свою національну сутність.

У творах поета виразно відчутне пантеїстичне розуміння світу, корені якого знаходяться в рідному краї: невеличке селище на Волині, де людина здавна зливалася з природою, становила з нею єдине ціле. І. Павлюк вводить людину в систему координат світу природи, розкриває її сутність як частини природи. Тому в поезіях відчуваються й поганські (язичницькі) впливи, завдяки чому можна відшукати в них культ природи і культ предків. У ліриці подекуди знаходимо образ Перуна, “жерцями” якого є “*поети, козаки і характерники*” (“Про Перуна”) [4, 20], русалок, відьом, інших демонологічних створінь. Через душу ліричного героя ніби наскрізь проходять оті ноти язичницької культури (“Відьми”, “Скіф”). Та пантеїстичний світогляд, поганські вірування в нього чудово поєднуються з вірою в існування єдиного Бога, який тримає все у своїх руках та розп’яття Ісуса Христа. Символ віри, вічно живущої творчості, що постає з природи, проступає через образ Бога, який завжди є символом правди й любові, до яких мають рухатися люди.

Одним із образів збірок є образ розп’яття, потрактування якого може здійснюватись як у вузькому особистісно-індивідуальному ракурсі, так і в більш масштабнішому – загальнолюдському. Адже кожен несе свій хрест, який визначає його долю. З іншого боку – історія про розп’яття Хреста, що зазнав мук та страждань заради щастя інших, є утвердженням існування найвищої інстанції добра, милосердя та справедливості. Через страждання відбувається очищення, зміцнення волі та зміна людської моральності, бо “*воля для сильних / І тих, що з мук...*” [4, 33] і щастя буде у тих, хто не вимірює його “*кількістю пляшок горілки*” [4, 34].

Прагнення письменницької душі пізнати й осмислити основи власного буття спричиняє до того, що поетичній творчості Ігоря Павлюка властиві філософічність та інтелектуальність. Його лірика тяжіє до складних загальнолюдських проблем у їх найгостріших суперечностях та контрастах. Роздуми над сутністю людського буття, над долею, фатумом – один із центральних мотивів його творчості. Бо в ньому нерозривно поєднались мислитель і поет. І. Павлюк постійно перебуває в пошуках істини життя. У поезіях яскраво відчувається потяг до пракоренів, до пізнання своєї людської суті.

Письменник відчуває глибоку закоріненість у волинський край. Він знає, що першопочатком його життя є рідна земля, тому і в усіх поезіях він повертається саме до неї:

*Отут моє крилатіє коріння,
З яким я до початку полечу...
Отут я ріс між магмою і сном* [3, 211].

У цій самій поезії (“Сни рідної землі”) постають і образи рідного лісу, що “*вчив свободи*”, і ріки, “*що зв’язує з Дніпром*”. Мотив закоріненості втілюється

через образи коріння, які згадуються майже в кожній поезії – “згадую корінь”, “вірю в крилатий корінь” [3, 198], “мало нас, хто знався на корінні”, “корінь кроні золото наверне, до основ потягне, до основ...” [3, 195].

Творчість І. Павлюка – приклад роздумів про життя і смерть, про добро і зло, проплинність часу та невовимість миті, про єднання людини й природи, історичні ретроспекції, засудження національної безликіості тощо.

Одним із ключових мотивів цієї збірки є сутність людського буття, екзистенція. Автор постійно перебуває в пошуках істини. Думки та роздуми над сенсом життя стають нестерпними:

*А нащо ж ми на світі живемо?
І нащо – ми?
І на що ми?..
Нестерпно... [4, 18].*

Ліричному герою властива філософічність мислення, яка зростає з повільного споглядання за плином часу життя:

*А життя йде швидше, аніж час,
Важко прикладаючись до щастя
В тих світах, де вже немає нас,
І у тих, де всім побути вдасться [4, 6].*

У збірці “Бунт свяченої води” прослідковується мотив життя і смерті, їх невидимий зв'язок і повільне перетікання одного в інше. Показовою в цьому відношенні є поезія “Розмова з дідом”. Це своєрідний гімн рідній землі. Це простий діалог між онуком (нашим ліричним героєм) і його дідусем про життя та останню дорогу у вічність:

*“Діду, діду, а болить вмирати?”
“А я знаю?.. Я ще не вмирав.
Місце вибрав, де мене сховати.
Вже туди й стежину протоптав...” [3, 33].*

Мотив долі простежується в поезії “Синій весняний ліс”, де впливає пряма закономірність: лише той, хто творить власну долю, докладає всіх зусиль для реалізації власної життєвої “програми”, здатен “дорости до себе”, стати Справжньою Людиною:

*Той, хто до себе доріс,
Перед Всевишнім чистий...

І не влада йому,
Тільки свобода мила.
То вже не хлопчик – муж.
Брила [4, 73].*

Але далі в поезії “Вертатись пізно” Ігор Павлюк наголошує, що людина, яка стала на шлях “творення долі” не має шляху для вороття:

*Вертатись пізно
Вже гра – як битва...
На зміну пісні
Прийшла молитва.*

Сніги заснули
Під гру на лютні.
Уже минуле
Стає майбутнім [3, 11].

Нестримна любов та жага до життя кипить у серці ліричного героя, який дивиться на світ очима, вільними від стереотипів, застерігаючи:

Нестерпно бути мертвим за життя,
Бо вічно сон нам вічно буде снитись [3, 25].

Смерть за життя – це і є оте рабство у “звичної картини світу”, і тільки якщо зруйнувати цю програму рабства, то можна воскресити в собі істинну людину:

Щоби умерти, батьківщини досить вже...
Але не досить, щоб перемогти.
Коли вже завтра наймося досита,
Тоді і будем ворога трясти! [4, 11].

І. Павлюка хвилює сучасність з усіма її проблемами: глобалізація суспільства, інформаційна перенасиченість населення, соціально-духовні проблеми, постійна невизначеність у житті. Зокрема до цих болючих проблем сучасності він звертається у циклах “Провінція”, “Провінція і колонія”, “Степ”, “Сни рідної землі”, “Село XXI століття. Ретро модерн” та ін., де “волі край, неволі також – край!” [4, 14], “жити лінь і помирати лінь...” [4, 14], “зігнута шабля з хребта / Ну ніяк / Не росте / догори” [4, 13], де “підпанство наше гірше за панів, / Що прилетять на мерсах чи галерах” [4, 16], де “рабські гени” [4, 18] розквітають. Але ліки від такої хвороби “бути провінцією чи колонією”, тобто від рабського існування є – “бунт свяченої води”, тільки він “підніме люд слов'янський над собою” [4, 17], щоб “за волю битись – / Долю боронити” [4, 18].

Погляди на створення світу в письменника теж мають свої особливості. Автор усю складність і простоту будови світу передав через незвичне порівняння:

Світ простий – простий такий, мов сніг,
І складний, ну як сніжинка кожна [4, 6].

Кожна думка містить у собі цінну ідею. Характерна для Ігоря Павлюка філософічність мислення йде з підсвідомості чи з космосу, а він – письменник, як справжній митець є провідником цих ідей. Медитативний характер поезії є свідченням цього. Ці поезії знакові, глибоко змістовні, символічні.

Ліричний герой блукає в часопросторі, шукаючи святі істини, відповіді на одвічні запитання:

Мандрую у часі.
Сьогодні я в мезозої.
Крізь тіло моє
Допотопні
Бредуть
Журавлі [4, 43].

Мандрівними образами-символами є степ, калина, річка Дніпро, чайка, трави, вітер, калина, шабля тощо. Це народнопоетичні образи, які дуже часто зустрічаються в українському фольклорі і є свідченням особливості національного

типу мислення митця. Ці образи засвідчують національну закоріненість письменника, його відданість Україні, яка для нього є більше, ніж просто держава, – це місце, без якого свого життя Ігор Павлюк не уявляє.

Закодовані відповіді на деякі питання стають зрозумілими після серйозної інтерпретації поезії. Однією з таких відповідей, на яку наштовхує лірика цих збірок, – це: найбільша цінність для людства – духовність, за яку потрібно боротись.

Ігор Павлюк бунтує разом зі своїм ліричним героєм. У його поезії образ “білявих дітлахів”, які уособлюють собою майбутнє України, “ще бунт піднімуть кров’яний”, а потім “*Перун воскресне. / І зійдуть вони / Вогнем і вітром, / Глиною й водою...*” і як результат – “*З рабів постане плем’я золоте...*” [4, 20].

У кожній із поезій міститься своя філософська істина, яку поет засвоїв через уроки, які давало життя: “*життя ж – боротьба*” [4, 37], “*життя ж – то робота*” [4, 24], “*чим більше відкрито, тим менший у тому сенс*” [4, 25], ким би ти не був – чи “князем” чи “смердом” та все одно “*на круги своя повертаються вічні кола*” [4, 26], “*Та хто в житті життя це зрозумів?*” [4, 53], “*Любові справді не потрібно слів, / А тільки шрам і вчинок лебединий*” [4, 53], “*життя ж починається там, де набридло жити*” [4, 24].

Автор наголошує на тому, що “*треба бути шабельної вдачі*”, щоб “*любити і прощати*” свою Батьківщину, у якої “*у калиновім гробі історія спить*” [4, 33], треба боротися за неї, бунтувати проти того, що не вважаєш правильним, бо “*життя ж – то боротьба*”. Не бути пасивним, не жити за “*звіриними законами честі*” [4, 49], бо “*ми учні смерті. Нам життя – це свято*”. Та все ж вражає авторська любов до життя попри все пережите:

*Минає час. Я все ж люблю життя.
Люблю від самозречення – до неба.
Немов дитя, люблю мале дитя,
І ближнього, і дальнього, і лебедя...* [4, 55].

І вічна віра, у те, що “*Ще прийде щастя – / Але сиве-сиве, / Неначе казка / Перед вічним сном*” [4, 55].

Повернемося до фрази “*у калиновім гробі історія спить*”. Глибина образності в цьому випадку закладена в персоніфікації, яка постає з національного символу України – калини. Зауважимо, що “*калиновий гріб*” тут дещо асоціюється з сучасним станом країни, у якій ледь жевріє життя, а вираз “*історія спить*” постає як образ летаргійного сну, у якому знаходиться ціла нація.

Збірка “Бунт” та “Бунт свяченої води” дуже схожі між собою. У них постає питання модусу самості та самоідентифікації, тобто піднімаються питання пошуку себе як людини, що має зрозуміти своє істинне значення і призначення в цьому житті. Власне самі назви цих збірок вказують на ключ до розуміння концепції та змісту вміщених у них поетичних текстів. Ключове поняття – бунт, боротьба. Деталізованість, витонченість кожного слова створюють ряд зорових та асоціативних образів. І в цьому – вірець для молоді, бо є змога зрозуміти, що є вічні константи, які не продаються, – рідна Батьківщина, мати, Дніпро та воля. Вони безцінні.

У збірці “Бунт” звучать важливі питання, на яке ми і до сьогодні, в ХХІ столітті – ері найновіших технологій – не знаходимо відповіді: хто ми? ким є насправді? навіщо приходимо у цей світ? навіщо живемо? який сенс життя? Питання ці глобальні і мають розглядатися як у національному, так і в загальносвітовому контексті.

Трагедія сучасної людини, на думку Ігоря Павлюка, – відсутність духовності та моральності у суспільстві, бо “*Доріг до пекла багато, до раю ж одна дорога. / І та обірватись може, як від струни струна*” [4, 59].

Проблема сучасного українського суспільства полягає у тому, що в ньому тілесне й матеріальне, кероване почуттями та емоціями, переважає дух і душу. І лише духовність та моральність врятують наш світ, піднімуть з колін рабів, які “*Жили на колінах. / І вижили так. / Не померли*” [4, 37].

Ігор Павлюк засуджує національну безликість українців, використовуючи навіть деяку іронічність фраз: *Як прийде німець – німцями стають. // Китайцем, благо, буде стати важче...* [4, 16].

Одним із філософських мотивів поетичної творчості Ігоря Павлюка є мотив неперервного зв'язку часів, що пов'язує між собою членів роду в часі: прабабусю, дідуся, бабусю, маму, сина. Цей зв'язок додає читачам віри в силу генетичної пам'яті. У поезії “В нашій хаті” цей мотив реалізується через теплі й світлі образи “старійшин” родини, що зображуються в яскравому і веселому світлі:

*Прабабуся вишиває поле –
Полотно на білім полотні...
Сонце.
Стіл. На нім – “Кобзар”...
ллється в хату жовтим маслом
За шовковим теплим колобком буханець хліба,
Сир, терпкий калиновий вінець.
Дід махорку на столі розсипав
І у вуса всіх чортів кляне...*

І на самкінець життєствердні, символічні рядки:

*Ні. Я це не згадую сьогодні.
Я сьогодні просто цим живу [3, 187].*

У поезіях “Піч наша більша була за хату” та “Поміряю душу легендами степу і моря...” – також присутній цей мотив. В останньому центральним є образ діда, яким ліричний герой дуже пишається і якого дуже любить і поважає, що помітно з авторської характеристики цього дідуся, який постає мужнім і сміливим чоловіком. Образи дідуся та бабусі приходять ще з однієї поезії “Баба”:

*Подався дід за долею у вирій –
І не вернувся. Мабуть, стрів її... [3, 133].*

Символічною в цьому плані є збірка “Бунт свяченої води”, бо саме вона проілюстрована архівними світлинами родини І. Павлюка.

Творчість Ігоря Павлюка є відображенням ментальної стихії українців, спробою знайти відповіді на основні загальнолюдські, світоглядні питання – що таке життя, що є щастя та любов у ньому, якою має бути справжня людина, які

цінності має сповідувати. Поетичні збірки “Бунт” та “Бунт свяченої води” створюють свою альтернативно-реальну картину світу, яку бачить письменник, визначаючи місце людини в ньому по-своєму. Він зрозумів основний “закон життя”, його прикладу мають слідувати й усі ті, хто збився зі свого шляху і втратив віру:

*Наш дух дорожчає здорожений,
Але не ви мені Суддя.
Я можу бути переможений
Лише законами Життя [3, 44].*

Отже, відчувши вповні несправедливість законів життя, Ігор Павлюк вибудував власну філософію, переконливо українську, в основі якої – національна ідея: українці як нація вибороли собі право жити і тепер мають лише цим правом правильно скористатися. Саме ця обставина значною мірою і зумовила інтонацію та енергетику його поезій. Філософізм творчості митця реалізовується через відповідну організацію мотивів, образів та символів його лірики. Кожен із зазначених елементів тексту сприяє реалізації певної філософської ідеї чи концепції, а порівняння та інші художні засоби є настільки повнокровними, що інколи переходять у місткі алегоричні вирази. При цьому тексти є не просто сумою філософських ідей, вони є внутрішньо цілісними: кожна фраза підпорядкована іншій, розкриваючи при цьому об’єктивну реальність, філософську думку автора та психологічний стан ліричного героя.

Література

1. Вербич В. Уроки чужини : інтерв’ю з Ігорем Павлюком / В. Вербич // Кур’єр Кривбасу. – 2000. – № 12. – С. 3–10.
2. Наморавна У. Про життєтворчість Ігоря Павлюка [Електроний ресурс] / У. Наморавна. – Режим доступу : <http://poezia.org/ua/publications/32593>.
3. Павлюк І. Бунт свяченої води : лірика ; драматизовані поеми / І. Павлюк. – Львів : СПОЛОМ, 2005. – 280 с.
4. Павлюк І. Бунт : лірика і драматичні поеми / І. Павлюк. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006. – 220 с.
5. Палинський В. Ігор Павлюк: “Бунт свяченої води” / В. Палинський // Слово і час. – 2010. – № 2. – С. 94–96.
6. Рута Вітер (Юлія Пігель). Поет починається з бунту [Електроний ресурс] / Рута Вітер (Юлія Пігель). – Режим доступу : <http://poezia.org/id/482>.

Анотація

Стаття присвячена аналізу філософізму творчого доробку Ігоря Павлюка на матеріалі поетичних збірок “Бунт” та “Бунт свяченої води”. Його творчості властиві філософічність та інтелектуальність. Доробку І. Павлюка притаманні кордоцентризм, антеїзм та екзистенціалізм. Філософські мотиви досліджуваних збірок – роздуми над сутністю людського буття, над долею, над зв’язком життя і смерті, мотив закоріненості в рідну землю, нерозривного зв’язку з нею, мотив боротьби за життя та волю, засудження бездуховності, аморальності та національної безликіості, мотив неперервного зв’язку часів.

Ключові слова: філософізм, кордоцентризм, антеїзм, екзистенціалізм, духовність, моральність.

Аннотация

Статья посвящена анализу философия творчества Игоря Павлюка на материале поэтических сборников “Бунт” и “Бунт свяченой воды”. Его творчеству характерны философиячність и интеллектуальность. Произведениям И. Павлюка присущи кордоцентризм, антеизм и

екзистенціалізм. Філософські мотиви досліджуваних збірок – розмишлення над сутністю людського буття, над долею, над зв'язком життя і смерті, мотив укорененості в рідну землю, нерозривної зв'язки з нею, мотив боротьби за життя і свободу, осудження бездуховності, безнравственості і національної безликісті, мотив неперервної зв'язки часів.

Ключеві слова: філософізм, кордоцентризм, антеїзм, екзистенціалізм, духовність, нравственність.

Summary

This article analyzes the philosophism of poetry by Ihor Pavlyuk on the material of poetry books "Rebellion" and "Rebellion Holy Water". Philosophical and intellectuality are characteristic of his creativity. Cordocentrism, antheism and existentialism are inherent for I. Pavlyuk. Philosophical motives of poetry books that were studied are reflections on the essence of being human, of destiny, of relationship of life and death, the motive of close connection with native land, the motive of the struggle for life and freedom, the condemnation of lack of spirituality, immorality and national impersonality, etc.

Keywords: philosophism, cordocentrism, antheism, existentialism, spirituality, morality.

УДК 821.161.2(1–87).09

Чирук З. В.,

аспірантка,

Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України

(Київ)

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ МОТИВИ ЯК ЗМІСТОВА СКЛАДОВА ПОЕТИЧНОГО ІДІОСТИЛЮ РЕПРЕЗЕНТАНТІВ НЬЮ-ЙОРКСЬКОЇ ГРУПИ

Розвиток літературно-мистецького процесу на кожному етапі його поступу зумовлений творчістю яскравих мистецьких індивідуальностей. Саме творці неповторних поетичних індивідуальних стилей формують мистецьке обличчя кожної літературної епохи, залишаються в її історії і в культурній пам'яті. Поняття індивідуального стилю письменника є одним з найбільш основоположних у художньому мистецтві та досить широко використовується в лінгвістиці, філософії, літературознавстві, мистецтвознавстві, естетиці. Проблема індивідуального стилю має міждисциплінарний характер та трактується в літературі у різних аспектах. Досі немає чіткого визначення цього поняття, його характерних рис та механізмів творення.

Проблемі дослідження індивідуального стилю письменника присвячено багато праць мовознавців (В. П. Дроздовського, С. Я. Єрмоленко, Н. М. Сологуб, Л. О. Ставицької, О. С. Переломової, О. М. Черевченка, Л. В. Домилівської та ін.) та літературознавців (О. Соколова, М. Наєнка, О. Кухар-Онишка, А. Ткаченка та ін.).

В загальних положеннях дослідники дотримуються думки, що ідіостиль – це сукупність певних глибинних факторів, які відповідають за творення тексту письменником, утворюють творче "обличчя" митця, не подібне на будь-яке інше, це світовідчуття та світорозуміння письменника, це манера зображення художнього простору, це формально-змістові чинники творів та самотутність мови або ідіолект письменника.

Якщо виходити з розуміння поетичного ідіостилу як багаторівневої структури, то розпочинати аналіз поетичного індивідуального стилю письменника потрібно саме на рівні **форма/зміст**. До змістових домінант поетичного ідіостилу